

ЧОРНОБИЛЬСЬКА КАТАСТРОФА: П'ЯТЬ ЛІТ ПОТОМУ

Минула перша «півкругла дата» після страшної аварії на Чорнобильській атомній електростанції. Ще через п'ять літ настане перша «кругла річниця». Які будуть наслідки аварії на той час, що буде зроблено для їх ліквідації або принаймні для зменшення масштабів; у якій загальній суспільно-політичній обстановці житимемо тоді?..

Щоб хоч приблизно уявити величини можливих змін у майбутньому, варто окинути поглядом останні п'ять років, наприклад, під кутом зору чорнобильської трагедії. Ми ще й сьогодні знаємо не все. А що ми знали кілька років тому? Вчитувалися в газетні рядки і... забували їх, захоплені виром нової інформації. Нам уже не хочеться перечитувати написане всього декілька років тому — і, мабуть, даремно. Є там децю повчальне для нашого сьогоднішнього і для прийдешнього. Не дуже давні газетні рядки видаються цілком своєрідними, сприймаються інакше з висоти нинішніх знань та політичної зрілості суспільства. Якими видаватимуться наше

життя, наші вчинки, наші мовлені й писані слова з вищоти наступних п'яти років?..

Як ми тепер уже знаємо, для прискореного розвитку атомної енергетики в Україні було зроблено «все»: і допустиме, і недопустиме — зокрема, зниження якості та надійності. Більшість громадян могла про це не відати і щиро вірити всьому, що говорилося «за» атомізацію. Але хтось же мусив знати про ту ціну, яка сплачувалася за «підвищення темпів». Хто обізнаніший — той несе вищу відповідальність і за свої слова, і за своє мовчання. Існують такі посади, на яких людина або не може бути не обізнаною, або може дозволити собі не знати чогось суттєвого — тоді відразу має ставитися під сумнів її відповідність посаді, або... і це найстрашніше. Чого вартий самий той факт, що в першому офіційному повідомленні про аварію на Чорнобильській АЕС не названо навіть дату, коли це сталося!

Але не будемо розбиратися в мотивах — хто що сказав, чого не сказав і чому, — бо нічого не здобудемо, крім малопродуктивних здогадів. Замислимося краще над тим, щоб через роки нам не було соромно за наші нинішні слова та вчинки, — і з думкою про це пориньмо у читання. Без славослів'я і без гніву.

Далі без коментарів наводитимуться цитати із зазначенням імені автора, назви видання, дати. Тут — і перші офіційні відомості, і перші суперечності, і самовідданість людей, і гіркота невідворотних втрат... В основному згадаємо публікації першого місяця після аварії. Це вже пізніше з'являться ґрунтовніші дослідження, це аж потім скаже своє зболене слово Олесь Гончар...

А першу цитату взято з публікації аж восьмирічної давності, проте зрозуміло, що до нинішніх сумних «півкруглих роковин» вона має безпосереднє відношення.

«Одним з невідкладних завдань лишається виконання наміченої п'ятирічної програми прискореного розвитку атомної енергетики. Необхідно все зробити для того, щоб у цьому році ввести в дію четвертий енергоблок на Чорнобильській і перший — на Запорізькій атомних електростанціях, підвищити темпи робіт на будівництві третього енергоблока Ровенської, а також прискорити спорудження Хмельницької, Кримської АЕС і Одеської атомної ТЕЦ».

В. В. Щербинський. Доповідь на зборах активу республіканської партійної організації 25 березня 1983 р. в Києві.
«Вісті з України», 1983, № 14, березень

«Від Ради Міністрів СРСР

На Чорнобильській атомній електростанції сталася аварія, пошкоджено один з атомних реакторів. Вживаються заходи щодо ліквідації наслідків аварії. Потерпілим подається допомога. Створено урядову комісію.
«Известия», 1986, 30 квітня

«Від Ради Міністрів СРСР

Як уже повідомлялося у пресі, на Чорнобильській атомній електростанції, розташованій у 130 кілометрах північніше Києва, сталася аварія. [...]

Вжито першочергових заходів щодо ліквідації наслідків аварії. Нині радіаційна обстановка на електростанції та прилеглій місцевості стабілізована, потерпілим подається необхідна медична до-

помога. Жителі селища АЕС і трьох поблизу розташованих населених пунктів евакуйовані.

За станом радіаційної обстановки на Чорнобильській АЕС та навколишній місцевості ведеться безперервне спостереження». «Правда», 1986, 1 травня

«Від Ради Міністрів СРСР

На Чорнобильській атомній електростанції тривають роботи щодо ліквідації наслідків аварії, що сталася. В результаті вжитих заходів за минулу добу виділення радіоактивних речовин зменшилося, рівні радіації в районі АЕС і в селищі станції знизилися. [...]

Деякі агентства на Заході поширюють чутки про те, що нібито при аварії на АЕС загинули тисячі людей. Як уже повідомлялося, фактично загинули 2 чоловіка, госпіталізовано всього 197; з них 49 покинули госпіталь після обстеження. Робота підприємств, колгоспів, радгоспів та установ іде нормально». «Правда», 1986, 2 травня

[...] «Від причалів Київського річкового порту в ці дні вирушають у пасажирські рейси десятки теплоходів угору і вниз по Дніпру. Тільки швидкісних суден типу «Ракета» причалює та відчалює близько сорока. По радіо раз по раз запрошують пасажирів, які прямують на Черкаси, Чернігів, Канів. Біля дебаркадера біліє на сонці трипалубний красень «Віктор Глушков», який здійснює круїз по древній могутній ріці з 330 іноземними туристами на борту. У плаванні перебувають також теплоходи «Вучетич», «Добролюбов», «ХХV з'їзд КПРС». У ці дні прибув збудований в НДР ще один корабель такого типу — «Олексій Ватченко», до осені у стрій туристичних суден стане теплохід «Генерал Ватутін». [...]

В. Губарев,
М. Одинець

«Правда», 1986, 8 травня

«До корпункту «Правды» входить жінка. Ми вже готові до того, щоб у черговий раз пояснити ситуацію в області, назвати адресу, до якої організації слід звернутися по допомогу. Але жінка починає несподівано:

— Прошу вас мою точку зору обов'язково надрукувати в газеті!

— Яку саме?

— Я Поліна Володимирівна Кузьменко, — представляється гостя. — Медпрацівник. Мене обурює, що деякі люди в місті розпускають нісенітні чутки. Мовляв, школи закриваються, дітей вивозять із міста. І через це в деяких людей сумні обличчя, пригнічений настрій. У мене донька Оленка. Навчається в дев'ятому класі. Я знаю, що екзамени у школі розпочинаються 25 травня. Навіщо ж розпускати такі чутки?! Так і напишіть у газеті: медпрацівник Кузьменко знає по суті, а не з чуток, що небезпечного для здоров'я людей у Києві нічого немає! Дуже прошу вас, напишіть... — Постараємося.

— Спасибі! — Поліна Володимирівна прямує до дверей, обертається: — А на вулицях весна, її треба зустрічати усмішками. [...]

В. Губарев,
М. Одинець

«Правда», 1986, 9 травня

[...] «Для великих висновків час іще на наспів, сказали нам у Київському обкомі КП України, нагромаджуються факти, спостереження. Урок, даний на АЕС, виявився дорогим. Але й ним треба вміло скористатися. Ми не можемо задовольнятися тільки оптимістичною інформацією, так само як і тією, яка не мобілізує на подолання труднощів. Чого гріха таїти: знайшлися окремі працівники, які в надзвичайних умовах не проявили достатньої твердості, готовності приймати рішення». [...]

А. Іллеш

«Известия», 1986, 9 травня

«Від Ради Міністрів СРСР

Протягом минулої доби на Чорнобильській АЕС велися роботи щодо ліквідації наслідків аварії. В результаті вживаних заходів радіаційна обстановка продовжує поліпшуватися. Розгортаються роботи щодо дезактивації місцевості в районі АЕС, де рівень радіації істотно знизився. З метою недопущення змивання радіоактивних речовин у річку Прип'ять завершується обвалювання річкових берегів.

На території за межами зони, безпосередньо прилеглої до станції, рівень радіації дещо підвищений у порівнянні з природним фоном, однак він не становить небезпеки для здоров'я людей».

«Известия», 1986, 9 травня

«Багато які американські газети, телебачення, радіо зумисне повідомляли фантастичні чутки, від яких волосся могло стати сторч.

Така злобна реакція — тут звичайне явище. За роки роботи кореспондентом у Сполучених Штатах я не раз мав змогу переконатися, що і американські праві і так звані ліберали готові пуститися в танок при першому повідомленні про «невдачу росіян». Але самою зловтіхою справа не вичерпується. Існують і інші мотиви». [...]

«Кореспонденти «Вашінгтон пост», які знаходилися в Токіо, повідомляли третього травня, що на брифінгах для кореспондентів американські офіційні особи постійно звертали увагу репортерів на нещасний випадок з атомною станцією в Радянському Союзі та за речували, що вони перебільшують небезпеку, яку цей випадок становить». [...]

В. Солдатов

«Известия», 1986, 10 травня

[...] «Відповідаючи кореспондентам, О. П. Ляшко (тодішній Голова Ради Міністрів України.— Ред.) ґрунтовно й переконливо говорив про те, що повідомлення про аварію на Чорнобильській АЕС було передано відразу ж, тільки-но найавторитетніші спеціалісти, що прибули з Москви до Чорнобиля, поставили «діагноз». У такій серйозній справі не може бути квалітності, недопустимі скороспішні висновки. У брехливості міфу про мертвий Київ західні журналісти змогли пересвідчитися самі, проїжджаючи його багатолюдними, залитими яскравим сонцем вулицями».

В. Губарев,
М. Одинець

«Правда», 1986, 10 травня

«ФРАНЦУЗЬКЕ ТЕЛЕБАЧЕННЯ передало репортаж із Києва. Ведучий програму «Антенн-2» підкреслив, що в цілому, (зберіга-

ється пунктуація оригіналу.— Ред.) становище в Київській області нормальне. «Тисячі киян заповнили вулиці, щоб вітати учасників традиційної міжнародної велогонки Миру. Як свідчать французькі велогонщики, вони нічого особливого не помітили»,— зазначив він». [...]

«Знають провалу брехня та вимисли сил реакції щодо подій на Чорнобильській АЕС,— пише кубинська газета «Гранма».— Друзі Радянського Союзу розуміють, що розвиток людської діяльності несе в собі певний ризик, виправдовуваний безпосередніми перевагами, які він дає. Вони відчувають абсолютну довіру до радянської науки й техніки, спрямованих на те, щоб природа дедалі активніше служила мирним цілям».

«Известия», 1986, 13 травня

«Відвертають
увагу

ДЕЛІ, 12. (Влас. кор. «Правды»). Індійська газета «Петріот» пише, що глашатаї «холодної війни», ігноруючи та викривляючи факти, розповсюджують роздуті до фантастичних розмірів вимисли навколо подій на Чорнобильській АЕС. Імперіалістичні рупори пропаганди найменше хвилюють реальні проблеми, пов'язані з безпечною роботою атомних станцій, про що свідчить замовчування аварій на АЕС у США і Західній Європі. Головна мета нинішньої грубої наклепницької кампанії, підкреслює газета, відвернути увагу світової громадськості від розбійницьких дій США, від політики мілітаризму, що загрожує мирові та самому існуванню людства.

Газета відзначає, що Радянський Союз не применшує розмірів та небезпек аварії і вже здійснює заходи для зміцнення надійності своїх АЕС. Головна безпека мирові загрожує від (зберігається стиль оригіналу.— Ред.) гігантських арсеналів ядерної зброї, боротьба за знищення яких повинна провадитися з іще більшою енергією та рішучістю».

«Правда», 1986, 13 травня

«Від Ради Міністрів СРСР

Протягом 10 травня на Чорнобильській АЕС тривали роботи щодо ліквідації наслідків аварії. В результаті вжитих заходів істотно знизилася температура всередині реактора. На думку вчених та спеціалістів, це свідчить про практичне припинення горіння реакторного графіту. Різко зменшилося виділення радіоактивних речовин. [...]

«Известия», 1986, 12 травня

[...] «Біда, що сталася тут, зблизила всіх, хто тепер на станції. Ми бачили тут міністрів, учених зі світовим іменем, воєначальників. Питання розв'язуються оперативно, відповідально. Тут міркують так: «Авжеж, ризиковано. Авжеж, небезпечно — радіація, але ж робити треба». І роблять. За дні, що минули після 26 квітня, проведено гігантську роботу, завдяки якій і вдалося локалізувати джерело небезпеки, розв'язати питання величезної технічної складності, що їх до Чорнобиля ніхто ніколи у світі не розв'язував. Ми бачили тут унікальні машини, автомати-маніпулятори, котрі працюють без людей в екстремальній обстановці. Але ми ще раз переконалися в істині: ніхто й ніколи не замінить людину. Хоч якою б технічно досконалою була машина, її ніколи не

вдається наділити такими рисами людини, як самовідданість, мужність, героїзм». [...]

Володимир Жуковський,
Володимир Іткін,
Лев Черненко

«Труд», 1986, 16 травня

[...] «Першою, одержавши сигнал тривоги, виїхала на АЕС частина № 2 на чолі з начальником караулу Володимиром Правиком. Через п'ять хвилин прибув сюди зі своїм караулом Віктор Кибенок. Як значиться в рапорті, почався двобій із бушуючим, з'їдаючим зажерливо все, що горить, вогнем. Але вогонь, не відали вони ще тоді, був не найстрашнішим ворогом. Той, другий, невидимий оку, був підступніший — радіація. [...]

Відцвіте, відшумує нинішня весна в Ізванкові. Мине рік — настане друга. Не буде з нами Віктора Кибенка, Володимира Правика, Миколи Ващука, Василя Ігнатенка, Володимира Тищури. Але буде пам'ять про них — радянських хлопців, які зробили крок до подвигу.

В. Горлов

«Комсомольская правда», 1986, 16 травня

«Радіаційна обстановка поліпшується
Бесіда з віце-президентом Академії медичних наук СРСР,
головою Національної комісії з радіаційної безпеки

Л. А. Ільїним
[академіком Академії медичних наук СРСР]

— Леоніде Андрійовичу, людей цікавить, яка радіаційна обстановка? На АЕС, у 30-кілометровій зоні, в Києві.

— Радіаційна обстановка не викликає тривоги. На електростанції вона, природно, поки що небезпечна. За межею 30-кілометрової зони, тим паче в Києві рівень радіації не є небезпечним. І скрізь неухильно поліпшується». [...]

«Я вже казав про 30-кілометрову зону: ми в ній працюємо. Але про небезпечність радіації, про її підступність ні на хвилину не можна забувати».

Бесіду вів Сокол

«Правда Украины», 1986, 16 травня

«Біда меж не визнає, тим паче така, яка сталася на Чорнобильській атомній електростанції. Вона нечутно «переступила» з правого, українського, берега Прип'яті на лівий — білоруський. Дозиметристи розгледіли небезпеку, підняли тривогу: на межах з АЕС зріс рівень радіації. А в цьому місці до ріки Прип'ять приймають три густонаселені райони Гомельської області — Наровлянський, Хойницький та Брагінський». [...]

Матуковський

«Известия», 1986, 20 травня

[...] «Паніки не було. Це я маю моральне право сказати як очевидець усім тим охриплим від підлості «голосам» із-за бугра, які брехали всьому світові про «страшні руйнування» й «тисячі жертв». Можна пробачити глупоту через невідання. Врешті-решт можна відмахнутися від примітивної брехні... Але ми ніколи не пробачимо тим, хто на пожежі сусіда намагався погріти нечисті руки, зловтішно потираючи їх від кощунного задоволення! Я пов-

ністю згодний з Михайлом Сергійовичем Горбачовим — це нелюдяно!

Не було паніки, і навіть на вокзалах, коли з'являлися водокрути навколо окремих істеричних шкурників, люди самі встановлювали порядок, без службових пов'язок допомагаючи міліції. Подавалися додаткові залізничні состави, організовувалися додаткові рейси літаків. Усі розуміли — адже ж для дітей». [...]

Борис Олійник

«Правда», 1986, 18 травня

[...] «Якби моя на те воля, я б привіз у район Чорнобиля якомога більше політичних діячів, що противляться розрядці, — нехай дивляться, думають, роблять висновки, поки ще не пізно». [...]

«Тільки об'єктивне, не спотворене нічиєю волею, не заховане за сім замків секретності знання реальної обстановки, тільки дотримання раціональних заходів захисту й постійне контролювання рівня радіації може дати тим, хто знаходиться в небезпечній зоні, необхідне почуття впевненості».

Доводилося спостерігати таку дивну закономірність: що дали від епіцентру подій, то більше було непоінформованих, переляканих людей, готових повірити будь-яким чуткам. У Києві їх було більше, ніж у Чорнобилі та близько розташованих районах; далеко за межами Києва, у південних районах, окремі здириці, скориставшись загальною тривоگوю, накрутили ціни на квартири, що здавалися киянам, виправдовуючи це «підвищеною безпекою». [...]

«Однак уже й тепер ясно, що після чорнобильської аварії всі ми, в тому числі і вчені, і письменники, вимогливіше та строгіше подивимося на суперечливо-діалектичний характер розвитку сучасної технічної цивілізації». [...]

«Я згадую скороспілі романи, п'єси та кінофільми деяких авторів, романтично-фальшиві і піднесено-жалюгідні герої котрих із легкістю незвичайною оголошували ретроградами кожного, хто насмілювався висловити щонайменший сумнів у доцільності тих чи інших науково-технічних новацій». [...]

«Ні, не все було прекрасним і героїчним. І про це також треба буде сказати на повен голос, коли ослабне напруга аварійних робіт. Але в більшості тих, із ким мені доводилося зустрічатися в ці дні, біль у серці породжував не відчай, а мужність».

Юрій Щербак

«Литературная газета», 1986, 21 травня

Добірку підготував ЄВГЕН СЛОБОЖАН

Упорядник цієї добірки переказує гонорар Комінтернівській районній організації Харківського об'єднання спілки «Чорнобиль» — на розрахунковий рахунок № 000700401 у Комінтернівському відділенні Промбудбанку м. Харкова, МФО 351362.